

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats i svenska som andraspråk

SFI-läromedel – för vem?

En studie av hur målgruppens språkliga och kulturella bakgrunder tillvaratas i läroböcker i svenska för invandrare

Författare: Anna Ambjörnsson
Handledare: Susan Sayehli
Examinator: Gisela Håkansson
Termin: HT15
Ämne: Svenska som andraspråk
Nivå: G3
Kurskod: 2SSÄ2E

Sfi-läromedel – för vem?

En studie av hur målgruppens språkliga och kulturella bakgrunder tillvaratas i läroböcker i svenska för invandrare

Education materials for adult learners in Swedish for immigrants – for who?

A study of how linguistic and cultural backgrounds of the target group are utilized in textbooks in Swedish for immigrants

Abstrakt

Syftet med föreliggande studie är att undersöka i vilken utsträckning läromedel avsedda för sfi-undervisning återspeglar modern forskning om modersmålets och inlärares flerkulturella erfarenheters betydelse för tillägnet av ett nytt språk.

Metoden som använts är en metodologisk triangulering (Denscombe 2009), i detta fall en kombination av kvalitativ och kvantitativ innehållsanalys av tre läromedel.

Resultatet visar att de undersökta läromedlen innehåller uppgifter där inlärares flerkulturella erfarenheter efterfrågas. Avsikten med dessa uppgifter är i första hand att förhållanden i inlärares hemländer ska jämföras med de svenska förhållanden som presenteras i läromedlen. I liten utsträckning förekommer även övningar där inlärares modersmål ska användas.

Nyckelord

Sfi, läromedel, språkinläring, modersmål, flerkulturella erfarenheter

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
2 Teoretisk bakgrund	2
2.1 En additiv språksyn och modersmålets betydelse	2
2.2 Språkinläring, kultur och identitet	3
2.3 Läromedel som attitydskapare	3
3 Metod och material	5
3.1 Metod	5
3.1.1 Analysmetod	5
3.1.2 Metodkritik	6
3.2 Material	7
3.2.1 <i>Mitt i mål</i>	7
3.2.2 <i>Nya Mål 3</i>	7
3.2.3 <i>Språknyckeln D</i>	8
4 Resultat	8
4.1 Kvalitativ analys	9
4.1.1 Modersmålets roll i övningsuppgifter	9
4.1.2 Texters och bilders skildring av det svenska samhället och läromedlets målgrupp	9
4.1.3 Förekomsten av texter och övningsuppgifter som problematiserar diskurser om kulturer, modersmålsanvändning och språkinläring	12
4.1.4 Betydelsen av inlärnarnas flerkulturella erfarenheter	13
4.2 Kvantitativ analys	14
4.2.1 Andelen uppgifter där modersmålet enligt läromedlens instruktioner ska användas	15
4.2.2 Andelen uppgifter där inlärnarna enligt läromedlens instruktioner ska använda sina flerkulturella erfarenheter	15
4.2.3 Andelen bilder som visar människor med annan etnicitet än svensk eller icke-svenska miljöer eller företeelser	16
4.3 Sammanfattning av resultatet	17
5 Diskussion	17
5.1 Inlärnarnas modersmål i läromedlen	17
5.2 Inlärnarnas flerkulturella erfarenheter i läromedlen	19
5.3 Avslutning	22
5.4 Fortsatt forskning	23
Referenser	I

1 Inledning

De flesta människor som flyttar eller flyr till Sverige och får uppehållstillstånd förväntas börja tillägna sig det svenska språket genom deltagande i undervisning i svenska för invandrare, sfi. De senaste årens stora flyktingströmmar har medfört en explosionsartad expansion av antalet deltagare i sådan undervisning. År 2012 var antalet personer som studerade sfi 108 000, vilket är en fördubbling jämfört med år 2005 (migrationsinfo.se). En följd av det ökande behovet av sfi-utbildning är att ett stort antal nya lärare måste rekryteras, en annan att marknaden för sfi-läromedel växer och blir allt mer lukrativ. Sedan 1991 sker ingen förhandsgranskning av läromedel från myndighetshåll utan det är upp till lärarna själva att välja läromedel för sin undervisning (Stridsman 2014). Samtidigt menar Kowal (2012) att läromedel används i mycket stor utsträckning av sfi-lärare, som också ser läromedlen som ett stöd och en referenspunkt för sin undervisning. Mattlar (2008) tillhör dem som framhåller lärobokens ställning som fortsatt stark, trots den allt större mängden alternativa möjligheter som framförallt den tekniska utvecklingen erbjuder.

Forskning av exempelvis Cummins (2007) och Elmeroth (2008) visar att viktiga förutsättningar för effektiv inläring av ett nytt språk är att den knyter an till inlärares tidigare erfarenheter och språkkunskaper. I kursplanen för sfi står dessutom att eleven bland annat ska "... utveckla sin interkulturella kompetens genom att reflektera över egna kulturella erfarenheter och jämföra dem med företeelser i vardags- samhälls- och arbetsliv i Sverige" (*Kursplan för utbildning i svenska för invandrare* 2012:8). Det finns mycket som tyder på att det är upp till den enskilda läraren att utforma en undervisning där inlärares modersmål och kulturella bakgrunder tillvaratas och ses som en resurs i språkinläringen (Elmeroth 2008). Det skulle kunna innebära att läromedlen endast i begränsad utsträckning uppmanar inlärares att utnyttja sitt modersmål, sina eventuella andra språk samt sina tidigare erfarenheter då de ska lösa uppgifter och ta till sig innehållet i läromedlen.

I denna studie undersöks tre basläromedel som använts i sfi-undervisning på nivå D år 2015, för att se vilken syn på inlärares modersmål och flerkulturella erfarenheter som framträder i dem. De valda läromedlen representerar den mest avancerade nivån av sfi-utbildning och utbildning efter sfi. Min förväntan på läroböcker på denna nivå är att text- och bildmaterialet avspeglar höga förväntningar på en kompetent målgrupp med stora resurser att tillvarata.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande studie är att undersöka i vilken utsträckning läromedel avsedda för sfi-undervisning återspeglar modern forskning om modersmålets och inlärares flerkulturella erfarenheters betydelse för tillägnandet av ett nytt språk.

Studien avser att svara på följande frågor:

1. Vilka tendenser finns i de undersökta läromedlen gällande inställningen till inlärares modersmåls betydelse för språkinläringen?
2. Hur tillvaratas inlärares flerkulturella erfarenheter i de undersökta läromedlen?

2 Teoretisk bakgrund

2.1 En additiv språksyn och modersmålets betydelse

Mycket av modern flerspråkighetsforskning har sin utgångspunkt i Cummins interdependenshypotes (Cummins 2007). Denna hypotes förutsätter att språk, trots sina olikheter på ytan, förenas av underliggande strukturer och gemensamma mönster. Varje språk man lär sig bidrar således till en djupare förståelse för vad som är gemensamt för olika språks användning och funktion. I linje med Cummins betonar Elmeroth (2008) att flera språk kan läggas till varandra och ömsesidigt berika varandra. Detta sätt att beskriva flerspråkighet brukar kallas additivt (Lindberg 2002). En sådan syn får till följd att modersmålet har en naturlig och viktig roll då man lär sig ett nytt språk. Elmeroth (2008) pekar vidare på att användning av modersmålet underlättar inläringen av nya begrepp och möjliggör uppgifter på den kognitiva nivå där inlärares befinner sig.

Abrahamsson (2014) beskriver det tvärspråkliga inflytandet, det vill säga det sätt på vilket inlärares alla språk påverkar varandra, som en självklar faktor vid inläringen av ett språk, och att betrakta som en resurs. Ett annat sätt att uttrycka flerspråkiga personers användande av sina samlade språkliga kompetenser är *integrerad tvåspråkighet* (Magnusson Eliaso 2010).

Garcia (2009) använder begreppet *translanguaging* om den pedagogik som tillvaratar varje elevs samlade språkliga resurser i lärsituationen. Hon menar att elever som får använda alla sina språkliga uttryck ges möjligheter att skapa mening och ”maximera sin kommunikativa potential” (min översättning) (Garcia 2009:140). Även

Svensson (2015) skriver om translanguaging och menar att en sådan pedagogik aktiverar elevernas bakgrundskunskaper och engagemang och leder till bättre resultat vad gäller såväl ämnes- som språkkunskaper. Elever som får använda modersmålet som en resurs i sitt lärande utvecklar till exempel en djupare förståelse för det skolrelaterade språk som används i en undervisningskontext (Svensson 2015). Men det handlar enligt Svensson inte endast om att tillåtas använda alla sina språkliga resurser. En förutsättning för framgångsrik användning av translanguaging är att såväl läraren som studiekamraterna har en positiv attityd till alla språk som finns representerade i undervisningsgruppen. Stöd för en pedagogik där translanguaging är ett betydelsefullt inslag finns i resonemangen hos Cummins (2007), Abrahamsson (2014), Elmeroth (2008) med flera forskare.

2.2 Språkinläring, kultur och identitet

Axelsson (2013) och Elmeroth (2008) beskriver *transformerande pedagogik* som en pedagogik där inlärnarnas språkliga och kulturella bakgrunder synliggörs, bekräftas och utnyttjas som resurser. En sådan pedagogik har som målsättning att göra eleverna medvetna om maktförhållanden som påverkar deras situation och också ge dem redskap att utmana maktstrukturer. Axelsson (2013) menar vidare att elever som får använda sitt modersmål i undervisningssituationen stärks i sin identitet och i en positiv självbild samtidigt som modersmålet fungerar som ett verktyg och en tillgång då det nya språket ska läras in. Även Cummins (2007) betraktar modersmålsanvändningen i lärsituationen både som en identitetsinvestering och ett kognitivt verktyg.

Elmeroth (2008) förordar ett interkulturellt förhållningssätt i undervisningen, där inlärnarnas skiftande bakgrunder betraktas som resurser och hon menar att den additiva synen på språk också är tillämpbar på kultur. I samma anda uttrycker Kowal (2012) att interkulturell kompetens inte går att skilja från språklig.

2.3 Läromedel som attitydskapare

Carlson (2013) menar att sfi-läromedel är ”diskursiva tidsdokument, påverkade av historiska, sociala och politiska intressen och rådande makthierarkier” (2013:819) och att de bidrar till att upprätthålla diskurser och bestämda sätt att betrakta världen. Carlsson använder begreppet diskurs som det sätt på vilket man i ett visst sammanhang förstår och talar om hela eller delar av världen (2013:820). På samma sätt kommer begreppet att användas i föreliggande studie. I linje med Carlssons sätt att betrakta sfi-

läromedlen ligger Ransgarts (2005) beskrivning av läromedel som attitydskapare. En av utgångspunkterna i denna studie är att läromedel bidrar till att vidmakthålla av majoritetssamhället önskade attityder, normer och maktstrukturer.

Carlson (2006) konstaterar i en studie av sfi-läromedel från 1960-talet till början av 2000-talet att trenden i dem har gått från att förmedla en svensknormativ syn på arbete, via en syn på inlärarna som mottagare av samhällets omsorg och åtgärder, till att från och med 90-talet mycket kraftfullt betona vikten av utbildning och lärande. Gemensamt för sfi-läromedlen genom åren menar Carlson är att de förmedlar ideal om hur man bör vara och uppträda i Sverige för att betraktas som en duktig, välanpassad och demokratisk medborgare. Carlson visar vidare i sin studie att det i läromedlen finns ett tydligt "vi och de andra-perspektiv" och menar därmed att när inlärarnas flerkulturella erfarenheter efterfrågas är det för att göra åtskillnad mellan den kultur som finns i deras hemländer och den som är norm i Sverige. Detta perspektiv uppmärksammas även av Mattlar (2008) i en ideologianalys av läroböcker i svenska som andraspråk under åren 1995 till 2005. Mattlar menar att tanken på ett "vi och de andra" bygger på en samhörighet mellan "oss" och ett främmandegörande av "er". I läroböckerna finner han denna syn manifesterad i skildringen av det svenska samhällets homogenitet och konsensus som står i kontrast till det icke-svenska andra, det vill säga det som representeras av dem som är läroböckernas målgrupp.

En central terminologi i föreliggande studie är den som uttrycker majoritetssamhällets syn på invandrares roll i det svenska samhället. Därför kan det vara på sin plats att säga något om hur begreppen flerkulturell, mångkulturell och assimilation används här. Med flerkulturell avses kort sagt en individ med bakgrund i en annan kultur än den som (på ett generaliserat sätt) av många skulle beskrivas som svensk. I praktiken handlar det om människor som invandrat till Sverige och i denna studie förutsätts läromedlens målgrupp ha flerkulturella erfarenheter. Ett samhälle där ingen av dess flerkulturella invånare behöver avstå från väsentliga delar av sin kultur för att betraktas som fullgod medborgare kan i förlängningen kallas mångkulturellt. I ett sådant samhälle bejakas och uppmuntras minoriteters kulturella uttryck på olika sätt (Mattlar 2008). I ett mångkulturellt samhälle kan medborgarnas skilda kulturella erfarenheter och uttryck således betraktas som självklara och berikande på såväl individ- som samhällsnivå. Ett bejakande av den mångkulturella samhällsstrukturen är Sveriges officiella politiska hållning sedan mitten av 1970-talet (Mattlar 2008:45f). En motsatt syn på medborgares flerkulturella erfarenheter kan sägas representeras av dem

som förespråkar assimilation. Med assimilation menas här att rådande diskurs är sådan att invandrare ska anpassa sig och omfatta det svenska samhällets gemensamma normer.

Det är uppenbart att sfi-läromedel är influerade också av en rad andra faktorer än sådana som tar hänsyn till andraspråksforskning. Detta i kombination med att läromedelsmarknaden de senaste 14 åren varit fri och hårt konkurrensutsatt kan möjligen innebära risker för att en del läromedelsförfattare frestas att producera läromedel utifrån rådande politiska diskurser och försäljningsargument snarare än aktuell forskning om språkinläring. Mattlar (2008) beskriver den fria läromedelsmarknaden som påverkad av dominerande ideologi, författare, förlag och konsumenter, och som ”en arena för ideologisk maktkamp” (2008:17).

3 Metod och material

Nedan presenteras först den metod som använts i studien. Därefter följer en metodkritisk diskussion. I 3.2 presenteras urvalsmetoden för läromedlen och sedan finns en kort genomgång av de tre valda läromedlen.

3.1 Metod

För att uppnå syftet med studien har innehållet i tre olika läroböcker som används i sfi-undervisning analyserats. Med utgångspunkt i Denscombe (2009) har en kombination av kvantitativ och kvalitativ metod, alltså en form av triangulering, använts för att ge så goda förutsättningar för ett säkert och mångfacetterat resultat som möjligt. Metoden är helt inriktad på innehållet i läromedlen, och ingen hänsyn har tagits till aspekter som till exempel böckernas tillkomst, författare eller undervisningskontexten de används i.

3.1.1 Analysmetod

Innehållet i de tre undersökta läromedlen har först analyserats med en kvalitativ utgångspunkt, där en granskning av hur texter, bilder och uppgifter speglar och tillvaratar inlärares skiftande kulturella och språkliga bakgrunder gjorts. För detta ändamål har följande fyra frågor ställts till innehållet:

- 1 Finns det övningsuppgifter som förutsätter att inlärares använder sitt modersmål för att lösa? Vilken typ av uppgifter är det i så fall? I denna fråga ingår även att

undersöka om det finns uppgifter där inlärarna uppmanas att dra nytta av hela sin språkliga kompetens, det vill säga också av andra språk än modersmålet.

- 2 Vilken bild av Sverige och av inlärarna förmedlas i läromedlen?
- 3 Förekommer i läromedlet texter och övningsuppgifter som problematiserar olika diskurser eller teorier om kulturer, modersmål och språkinläring?
- 4 Vilken funktion fyller de uppgifter som uppmanar inlärarna att använda sina flerkulturella erfarenheter?

Därefter har en kvantitativ analys gjorts där andelen uppgifter som explicit uppmanar eleverna att utgå ifrån, jämföra eller dra paralleller till sitt/sina modersmål eller sina flerkulturella erfarenheter satts i relation till det totala antalet uppgifter i läromedlet. På samma sätt har antalet bilder som skildrar människor med annan etnicitet än vad man traditionellt sett skulle betrakta som svensk och miljöer från andra länder än Sverige räknats och satts i relation till det totala antalet bilder i läroboken.

Analysen av resultatet har utgått från den kvalitativa undersökningen och de kvantitativa resultaten har använts som stöd till denna.

3.1.2 Metodkritik

Tre läromedel har analyserats i föreliggande studie. Resultatet kan inte tolkas som allmängiltigt för sfi-läromedel utan säger bara något om just de tre läroböcker som ingår i studien. Eftersom lärarhandledningar och annat kompletterande material inte tagits i beaktande är det möjligt att information som påverkar läroböckernas faktiska användning har förbisetts. I syftet med denna studie ingår inte att ta hänsyn till undervisningskontexten. Studien är helt produktorienterad, vilket gör att det verkliga resultatet av arbetet med dessa läromedel i sfi-undervisningen kan se annorlunda ut än resultatet av föreliggande studie.

Att analysera skrivet material innebär alltid en risk för feltolkningar och missuppfattningar. Den möjlighet till klagande frågor och följdfrågor som intervjuer öppnar för har inte funnits i denna undersökning. Mitt sätt att försöka undvika misstolkningar har varit att utifrån studiens teoretiska bakgrund skapa konkreta kategorier som tydligt indikerar vilka aspekter som eftersöks i materialet.

Den kvantitativa analysen av bildinnehållet i läromedlen bygger på generaliseringar av vad som betraktas som svenskt respektive icke-svenskt. Till människor med icke-svensk etnicitet har räknats dem som tydligt avviker från den stereotypa bilden av en västerlänning. Jag är medveten om att detta är en vanskelig klassificering som kan

ifrågasättas, men menar ändå att man genom att analysera bilderna på det sättet kan få en uppfattning om vilken bild av Sverige och svenskar läromedelsförfattarna vill förmedla.

3.2 Material

De tre läroböcker som analyserats i denna studie är *Mitt i mål* (Hansson Ström & Uddling 2014), *Nya Mål 3* (Risérus, Sandahl & Stjärnlöf 2001) och *Språknyckeln D* (Lennartsson-Hokkanen & Odin 2006). Läroböckerna är utvalda efter att fem skolor i södra Sverige som bedriver sfi-undervisning besvarat en mailfråga om vilket eller vilka läromedel de använt mest under år 2015. Åtta skolor tillfrågades, men tre svarade alltså inte. De tre läromedlen är så kallade basläromedel. De utgörs alltså av grundböcker som avser att täcka stora delar av läroplanernas kursmål (Mattlar 2008:19). Läromedlen är avsedda att användas på sfi-nivå D, vilket är det mest avancerade stadiet av sfi-undervisning, eller för undervisning efter sfi. Alla de undersökta läromedlen är böcker med texter, bilder och ett stort antal övningsuppgifter samlade i samma volym. Nedan presenteras läroböckerna var för sig.

3.2.1 Mitt i mål

Mitt i mål (Hansson Ström & Uddling 2014) är utgiven av Natur & Kultur och består av sju kapitel med rubrikerna: ”Skola”, ”Glädje och sorg”, ”Mat”, ”Pengar”, ”Arbetsliv”, ”Fritid och framtid” samt ”Nöd och hjälp”. I varje kapitel finns olika typer av texter, till exempel faktatexter, berättelser, sångtexter och diagram. Till texterna hör frågor av såväl kontrollkaraktär som av mer resonerande typ. Kapitlen innehåller också en grammatikdel med övningar, en skrivdel (kallad ”Skrivkurs”), minst en hörövning och ett avsnitt som kallas ”Ett nytt språk”. I den sistnämnda delen presenteras fakta om språkinlärning och inläraren ges möjlighet att reflektera över sitt eget sätt att tillägna sig språk. Till läroboken hör en webbaserad ljudfil med hörövningarna. Även om läroboken är rikligt försedd med övningsuppgifter finns också en fristående övningsbok. Den ingår inte i denna studie.

3.2.2 Nya Mål 3

Nya Mål 3 (Risérus, Sandahl & Stjärnlöf 2001) är också utgiven av Natur & Kultur. Läroboken består av tio rubriklösa kapitel. I varje kapitel finns nedslag i den svenska historien, från vikingatiden fram till idag. Skönlitterära texter och författarporträtt av

svenska författare återfinns i varje kapitel, liksom texter i form av fakta, diagram och tabeller. Till texterna finns kontrollfrågor som handlar om innehållet och uppgifter som på olika sätt anknyter till texterna. Dialoger som främst tjänar som uttalsträning förekommer i alla kapitel, liksom texttrutor med rubriken "Fundera och diskutera" som uppmanar inläraren att reflektera över sina studier och sin läroprocess. Övningsuppgifter under rubriken "Ord" avser att utveckla inlärnarnas ordförråd och deras kunskap om ordbildning. Det finns inga specifika grammatikövningar i *Nya Mål 3* men däremot den fristående *Målgrammatiken* (på ett stort antal språk för inlärare med olika modersmål). Varken *Målgrammatiken* eller övningsboken som kan komplettera läroboken ingår i denna studie.

3.2.3 Språknyckeln D

Språknyckeln D (Lennartsson-Hokkanen & Odin 2006), utgiven av Studentlitteratur, är uppbyggd kring sju teman som gett rubrik åt kapitlen: "På gott och ont", "Människor omkring oss", "Sverige - då och nu", "Arbete", "Mat och dryck", "Språk och inläring" och "Kända människor". Varje kapitel inleds med ett utdrag ur en skönlitterär bok, oftast ur en roman från LL-förlaget (som ger ut lättlästa bokversioner). Efter den skönlitterära texten följer en grammatikdel med övningsuppgifter. En fortsättning på den skönlitterära texten finns på läromedlets webbplats och till den finns frågor i boken. Efter detta moment presenteras en kort text om den skönlitterära texten. Övningsuppgifterna som behandlar de skönlitterära texterna är i påfallande stor utsträckning kontrollfrågor på innehållet. Detsamma gäller frågorna till bokens övriga texttyper såsom formulär, diagram och annonser. Under rubriken "Lär dig mera" utvecklas kapitlens teman. Varje kapitel avslutas med ett avsnitt där kommunikation är i fokus. Läroboken kan kompletteras med ett grammatikhäfte och en lärarhandledning med facit, kapiteltest, korsord och dictoglossövningar. Detta kompletterande material ingår inte i föreliggande undersökning.

4 Resultat

I detta kapitel redovisas resultatet av läromedelsanalysen. Först presenteras resultatet av den kvalitativa studien, strukturerat i enlighet med de frågor som ställts till innehållet (se 3.1). I 4.2 återfinns resultatet av den kvantitativa studien. Slutligen sammanfattas huvuddragen i resultatet i 4.3.

4.1 Kvalitativ analys

4.1.1 Modersmålets roll i övningsuppgifter

I ett fåtal av läroböckernas övningsuppgifter uppmanas inlärarna att använda sitt modersmål.

I *Mitt i mål* finns fyra sådana uppgifter. Två av dem handlar om att översätta enskilda ord och hela meningar till modersmålet (s. 60 och 68). I de andra två frågas om inläraren känner till ordspråk på ett särskilt tema på något annat språk än svenska (s. 64 och 99). I de senare uppgifterna ligger det nära till hands att anta att inlärarna associerar till sitt modersmål, men de ger dem också möjlighet att använda något annat språk.

I *Nya Mål 3* instrueras inläraren tre gånger att anknyta till sitt modersmål. På sidan 152 finns frågan: ”I Sverige har svordomar oftast religiös bakgrund. Hur är det i ditt språk?” I en annan uppgift gäller det att ange vad galaxen Vintergatan heter på modersmålet (s.155). Slutligen förekommer även i detta läromedel en fråga om ordspråk på inlärarens modersmål (s. 192).

Språknyckeln D innehåller tre övningar där svenska ord och förkortningar ska översättas till inlärarens modersmål (s. 37, 41 och 135). På sidan 139 finns fyra öppna frågor som inbjuder till resonemang om hur inläraren ser på modersmålsanvändning i olika sammanhang. I den uppgiften ska inläraren dock inte använda sitt modersmål.

Uppgifter där inlärarens modersmål explicit uppmanas är alltså i stort sett försumbara till antalet.

4.1.2 Texters och bilders skildring av det svenska samhället och läromedlets målgrupp

Mitt i mål har en något mer heterogen prägel än de andra studerade läromedlen. Människor som avbildas som exempel på svenska studenter (s. 22-23) eller yrkesmänniskor (s. 124-129) har olika etniskt ursprung och också namn som Kiran, Baran, Ahmed, Leyla och Ravi. Författare med invandrarbakgrund som Alexandra Pascalidou och Theodor Kallifatides bereds utrymme vid sidan av Moa Martinsson, Max Lundgren med flera. I *Mitt i mål* framträder också en något nyanserad bild av den helt och hållet rationella svensken som möter läsaren i de andra läromedlen. I kapitel 3 berörs bland annat religiösa förhållningssätt till mat och på sidan 178 i kapitel 6 står: ”En del människor går till en person som spår dem”. Frågan ställs sedan till inläraren om hen har blivit spådd. Inlärarnas tankar om texten om mat och religion tas emellertid

inte upp till diskussion, istället ska de redovisa för vad det innebär att banta och ge exempel på snabbmat (s. 76). Målgruppens yrkesbakgrunder synliggörs kort i kapitel 5 då de uppmanas att skriva ett cv och låtsas en anställningsintervju. Desto fler texter och uppgifter i kapitlet "Arbetsliv" går ut på att presentera olika yrken, strategier när man söker nytt jobb samt svenska löneförhållanden. Svenska medborgare framställs som solidariska med samhället, världen och varandra. Ett exempel är biståndsarbetaren Anna i berättelsen om kriminella gatugång i El Salvador (s. 200-203). Ett annat exempel är när Fatima iklädd slöja åker igenom isen på sina skridskor och Sofia och Robban kommer till hennes räddning (s. 208-213). Andra bilder som förmedlas av den typiska svensken är att hen är dansant och dålig på att ta emot komplimanger. I kapitlet "Glädje och sorg" ges svenskarnas sätt att bemöta människor i sorg tämligen stort utrymme. Inläraren får veta att svenskar helst vill vara ifred när de sörjer och att man därför inte brukar gå hem till en person som sörjer om man inte är en mycket nära vän eller anhörig. På sidan 62 finns kontrollfrågor på detta innehåll.

I *Nya Mål 3* representeras svenskarna av ett mycket stort antal regenter, uppfinnare, idrottsmän och författare. I den korta texten om invandring, på sidorna 178-179, beskrivs företeelsen främst som ett sätt för Sverige att få arbetskraft och på sidorna 226-229 åskådliggörs olika sätt att räkna antalet invandrare i Sverige med hjälp av en rad tabeller och diagram. Två personer med invandrarbakgrund skymtar fram bland alla de framstående svenskarna, nämligen Cornelis Wreeswijk (s. 38-39) och Josef Fares (s. 257). *Nya Mål 3* är en omfattande lärobok med över trehundra sidor. Förutom alla författare och andra framgångsrika svenskar som presenteras ägnas stort utrymme åt att visa på den typiska svensken som en naturälskande person (detta tas upp på tre skilda ställen i boken: s. 40, delar av kapitel 5 samt under rubriken "Lagom är bäst" på s. 233-234) med reserverat kroppsspråk som "använder få och små gester när han talar" (s. 231). På sidan 233 beskrivs den typiske svensken med hjälp av ett antal "nyckelord". I såväl *Nya Mål 3* som *Språknyckeln D* ägnas också en hel del utrymme åt svenskens syn på barnuppfostran. I båda läroböckerna återfinns Dorothy Law Holts dikt "Ett barn" (s. 81 respektive 42) och i båda fallen ställs frågan till inläraren om eller hur svensk barnuppfostran skiljer sig från den i deras hemland. Kapitel 6 i *Nya Mål 3* innehåller ett utdrag ur Liza Marklunds "Sprängaren" och följdfrågorna på sidan 171 riktar läsarens hela uppmärksamhet mot ett jämställdhetsperspektiv på texten. Svensk jämställdhessyn är i centrum även i dialogövningen "Vem arbetar mest?" på sidan 211 samt på bilden på sidan 215 där en pappa klär på ett barn under bildtexten "Numera är det vanligt att

också papporna lämnar och hämtar barnen på dagis”. I kapitel 8 illustreras svenskens demokratiska sinne under rubriken ”Att besluta tillsammans”. Foton och teckningar av svenska miljöer är vackra och idylliska. Ingenstans skymtar en segregerad förort eller ett nutida industriområde. I *Nya Mål 3* presenterar svenskarna som ett upplyst folk som till exempel ändrat sina kostvanor till det bättre ”genom information från vetenskapligt håll. Nu vet svenskarna att för mycket fett, salt och socker i maten inte är bra för hälsan” (s. 98). Inlärarna är i stort sett osynliggjorda i läroboken. Samtidigt visar innehållet att de betraktas som en målgrupp som måste undervisas om exempelvis vad ett bibliotek är och att det är svårare att skriva till än att tala med en person eftersom: ”När man talar kan man förtydliga det man säger med hjälp av gester och miner” (s. 118). En stor mängd tabeller och diagram ska avläsas i såväl *Nya Mål 3* som i *Språknyckeln D*. Det finns inget avsnitt i *Nya Mål 3* som tar upp hur man söker jobb, skriver cv eller andra ämnen relaterade till målgruppens arbetsmöjligheter i Sverige.

Sex av de sju kapitlen i *Språknyckeln D* är uppbyggda kring skönlitterära texter av svenska författare och utspelar sig i Sverige. Undantaget utgörs av texten ur *Sapfo till Madonna* som bildar utgångspunkt i det sjunde kapitlet. Denna text och uppgifterna till den sticker ut med sin presentation av kvinnor från olika delar av världen. Resten av kapitlet ägnas dock åt svenska kända personer. Många av de skönlitterära texterna kretsar kring temat relationer, och särskilt stort utrymme i läroboken får relationen vuxen-barn. På sidan 8 kan man läsa: ”I alla tider och samhällen har somliga uppfostrat sina barn genom att slå dem. (...) Enligt svensk lag är det förbjudet att slå sina barn, men så har det inte alltid varit”. På sidan 10 ställs sedan följande fråga till inläraren: ”Finns det tillfällen när det kan vara rätt att slå ett barn?” Flera sidor i kapitel 1 ägnas åt olika aspekter av hälsa. Bland annat varnas det för läsk och godis. Dessutom påpekas att barn behöver mer sömn än vuxna. Liksom i *Nya Mål 3* är inslaget av tabeller och diagram som ska avläsas stort. På två ställen i *Språknyckeln D* finns texter ur *Jag vill leva här – invandrare berättar*. I kapitel 4 berättas om Walter från Peru och hans frustration över att inte få arbeta som apotekare i Sverige trots sin apotekarutbildning och erfarenhet av branschen. Walter är också ”väldigt arg för att kursen i svenska är dålig” (s. 84). I denna text framträder alltså en välutbildad invandrare med ett kritiskt förhållningssätt. Texten inbjuder till fördjupat resonemang om såväl inlärarnas egen situation som svensk integrations- och arbetsmarknadspolitik. Men textfrågorna lyder: ”I vilket land är Walter född?”, ”Hur ser hans familj ut?” och ”Varför är Walter arbetslös?” (s. 85). På sidorna 128-129 får läsaren stifta bekantskap med Tony från

Vietnam. Tony presenteras som en person som sedan sin ankomst till Sverige arbetat som tolk och lärare, men som nu driver en spelbutik. Han är skild och har två barn. Tony är taoist och ber till sina avlidna släktingar. Han tycker att kvinnor får bestämma för mycket i Sverige. Av de fyra frågor som följer på texten är tre kontrollfrågor på innehållet. Den enda resonerande frågan lyder: ”Vad tycker du om Tonys syn på kvinnor? Fungerar den i Sverige?”. Som kontrast till Tony illustreras den svenska jämställdheten av inslaget om män på dagis (s. 41) Den enda religion som bereds utrymme i *Språknyckeln D* är asatron, och den hör till förgången tid. Inlärnarnas eventuella religiösa tillhörigheter är helt osynliga, liksom det faktum att det eventuellt skulle kunna finnas någon levande religion bland svenskar idag. I kapitlet ”Arbete” diskuteras bland annat löneskillnaden mellan män och kvinnor i Sverige (s.93). Det förekommer övningsuppgifter där inlärnaren får frånga den mer vanliga rollen som arbetssökande och inta perspektiv som arbetsgivare (s. 94) och personalchef (s. 96). En stor del av kapitel 4 handlar annars om hur man söker jobb. Gåtor är ett frekvent inslag i *Språknyckeln D*. Gåtorna har en monokulturell svensk prägel och förutsätter en förståelse för svensk humor och svenska normer och förhållanden.

4.1.3 Förekomsten av texter och övningsuppgifter som problematiserar diskurser om kulturer, modersmålsanvändning och språkinläring

Texter och uppgifter där inlärnarna ges möjlighet att reflektera över kulturer, modersmålsanvändning och språkinläring, och därmed möjlighet att ifrågasätta diskurser de kommit i kontakt med, förekommer sparsamt i de undersökta läromedlen.

I *Mitt i mål* finns Alexandra Pascalidou's berättelse om hennes farmors död (s. 57-58), där frågan ställs om var man egentligen hör hemma när man en gång lämnat sitt hemland. På sidan 82 uppmanas inlärnaren att rangordna en rad faktorer av betydelse för den egna språkinläringen och på sidan 214 öppnas för samtal om fördelar och nackdelar med att växa upp i två kulturer. Under rubriken ”Ett nytt språk” på sidan 117 ställs ett antal frågor där inlärnaren ska reflektera över hur den egna lärprocessen kan effektiviseras. Därefter uppmanas till diskussion.

Ett återkommande inslag i *Nya Mål 3* är ”Fundera och diskutera”. Under den rubriken uppmanas inlärnaren att reflektera över språkinläring, i synnerhet sin egen lärprocess. Med utgångspunkt i Selma Lagerlöfs *Julklappsboken* ställs på sidan 117 frågan om vilken metod som är bäst när man lär sig ett nytt språk. Sidorna 233-234 i

Nya Mål 3 ägnas åt att beskriva hur en svensk är, utifrån Diskrimineringsutredningens bok *I rätt riktning*. Efter beskrivningen ställs frågan om inläraren tycker att bilden som förmedlas av svensken stämmer och det öppnar för problematisering av rådande diskurs om svenskhet.

Texten om Walter i *Språknyckeln D* (se 4.1.2) är ett exempel på en berättelse som utmanar den förhärskande synen på invandrare. För det första är den skriven ur en invandrares perspektiv. För det andra är Walter både välutbildad och kritisk till svenska förhållanden. Under rubriken "Kommunicera mera" i kapitel 6 ska inlärnarnas förhållningssätt till modersmålsanvändning diskuteras med hjälp av bland annat följande frågor: "Vilka för- och nackdelar finns det att barn talar svenska bättre än sina föräldrar?" och "Bör syskon tala svenska eller modersmål med varandra? Motivera." I *Språknyckeln D* finns följande ord på sidan 135: "Han talar ryska med sin fru. Han talar franska med sin älskarinna, italienska med sitt hembiträde. Med sina barn talar han engelska och med Gud latin. Men drömmer, det gör han fortfarande på sitt modersmål." Rubriken över den korta texten lyder: "En språkbegåvning".

4.1.4 Betydelsen av inlärnarnas flerkulturella erfarenheter

I alla de undersökta läroböckerna finns en uppenbar avsikt att efterfråga inlärnarnas flerkulturella erfarenheter.

Mitt i mål har en särskilt stor andel uppgifter som involverar målgruppens olika kulturella bakgrunder. I varje kapitel finns flera sådana uppgifter. Som exempel kan nämnas intervjun på sidorna 16-17, som handlar om inlärnarnas tidiga skolår. I den efterfrågas inte bara förhållanden i inlärarens hemland utan också inlärarens personliga erfarenheter och upplevelser. En överväldigande majoritet av frågor som anknyter till inlärnarnas flerkulturella erfarenheter är annars av typen att förhållanden i deras hemländer efterfrågas (se exempelvis s. 23, 43, 58, 102 och 106). Den typen av frågor har svenska förhållanden som utgångspunkt och de erfarenheter som presenteras av inlärnarna får följaktligen en kontrastiv funktion. Svaren som efterfrågas handlar dessutom om generella förhållanden i länder, inte om inlärnarnas egna liv. På så sätt betonas ofta skillnaden nationer emellan.

På samma sätt förhåller det sig med uppgifterna i *Nya Mål 3*. Det som i huvudsak efterfrågas är omständigheter i inlärnarnas hemländer och dessa ska jämföras med svenska. Exempel på sådana uppgifter är: "Jämför matvanorna i ditt hemland och i Sverige. Vilket är de tydligaste skillnaderna?" (s. 100) och "Vad trodde människor på i

äldre tid i ditt hemland?” (s. 25). Liknande uppgifter finns till exempel på sidorna 33, 53, 107 och 109. I förordet till *Nya Mål 3* kan man läsa: ”Vi har sett det som vår uppgift att dela med oss av vårt svenska kulturarv och våra svenska referensramar. I undervisningen bör dessa svenska förhållanden hela tiden ställas i relation till deltagarnas egna erfarenheter och kulturella bakgrund” (s.5).

Utformningen av uppgifterna i *Språknyckeln D* skiljer sig något från den i de andra undersökta läromedlen. Endast på två ställen uppmanas inläraren explicit att jämföra svenska förhållanden med dem i sitt hemland. Det handlar om barnuppfostran på sidan 42 och om väder på sidan 67. I avsnitten om ålderdom och hälsa (s. 24) och löneskillnader mellan män och kvinnor (s. 93) efterfrågas istället jämförelser mellan Sverige och ”andra länder”. Även om det står inlärarna fritt att dra paralleller till vilka länder som helst, får man anta att en majoritet av dem trots allt gör jämförelser med sina hemländer. På sidan 45 finns en uppgift där inläraren ska berätta om sitt och sina barns namn. I samma anda är uppgiften på sidan 59 där inläraren instrueras att skriva ett minne från sin barndom. I dessa två uppgifter är det alltså inlärarens personliga erfarenheter som står i centrum och de varken tar sin utgångspunkt i eller kontrasteras mot någon specifik kultur eller nation.

4.2 Kvantitativ analys

Nedan presenteras den kvantitativa undersökningens resultat i tre tabeller. I tabell 1 sätts antalet övningsuppgifter där modersmålet ska användas i relation till det totala antalet övningsuppgifter i läroböckerna. I tabell 2 jämförs det antal övningsuppgifter där inlärarna uttryckligen uppmanas att använda sina flerkulturella erfarenheter med det totala antalet övningsuppgifter. I tabell 3 visas relationen mellan det antal bilder som visar människor med annan etnicitet än svensk och icke-svenska miljöer/företeelser och läroböckernas totala antal bilder.

Antalet övningsuppgifter har räknats så att deluppgifter räknats som en och samma uppgift. Exempelvis har en övning som består av en intervju med påföljande presentation för studiekamraterna räknats som en enda övningsuppgift. Varje grammatikavsnitts övningar har räknats som *en* uppgift. Likaså har flera frågor till samma text räknats som en uppgift. Om denna rationalisering inte gjorts skulle antalet uppgifter bli mycket svårt att överblicka och bearbeta.

För att en uppgift skulle hänföras till kategorin där modersmål eller flerkulturella erfarenheter uppmanas (tabell 1 och 2), har det räckt att en deluppgift i en flerdelad uppgift gör det.

4.2.1 Andelen uppgifter där modersmålet enligt läromedlens instruktion ska användas

I tabell 1 åskådliggörs att andelen uppgifter som uppmanar inlärarna att använda sitt modersmål är lägst i *Språknyckeln D* (1,8 %) och något större i de båda andra läroböckerna (2,6-2,7 %). Det handlar dock inte om mer än 3-4 sådana uppgifter i varje bok.

Tabell 1. Modersmål

Läromedel	Antalet uppgifter där modersmålet ska användas	Totalt antal uppgifter	Andelen uppgifter där modersmålet ska användas, uttryckt i procent av det totala antalet uppgifter
<i>Mitt i mål</i>	4	151	2,6 %
<i>Nya Mål 3</i>	3	111	2,7 %
<i>Språknyckeln D</i>	3	167	1,8 %

4.2.2 Andelen uppgifter där inlärarna enligt lärobomedlens instruktion ska använda sina flerkulturella erfarenheter

Av tabell 2 framgår att andelen övningsuppgifter som uppmanar inlärarna att utgå från sina flerkulturella erfarenheter är betydligt fler än dem som anknyter specifikt till modersmålet. *Mitt i mål* har en klart större andel sådana uppgifter än de andra läromedlen (14,6 % jämfört med 7,8 % i *Språknyckeln D* och 8,1 % i *Nya Mål 3*).

Tabell 2. Flerkulturella erfarenheter

Läromedel	Antalet uppgifter där flerkulturella erfarenheter efterfrågas	Totalt antal uppgifter	Andelen uppgifter där flerkulturella erfarenheter efterfrågas, uttryckt i procent av det totala antalet uppgifter
<i>Mitt i mål</i>	22	151	14,6 %
<i>Nya Mål 3</i>	9	111	8,1 %
<i>Språknyckeln D</i>	13	167	7,8 %

4.2.3 Andelen bilder som visar människor med annan etnicitet än svensk eller icke-svenska miljöer eller företeelser, i relation till det totala antal bilder

När det gäller bilderna i läromedlen är begreppen homogenitet/heterogenitet centrala. Tabell 3 visar att det heterogena inslaget i läromedlens bildmaterial är högst i *Språknyckeln D* (11,8 %). Något lägre andel bilder som skildrar heterogenitet återfinns i *Mitt i mål*; 10,3 %. Det mest homogena bildmaterialet finns i *Nya Mål 3*.

Tabell 3. Bilder

Läromedel	Antalet bilder som skildrar människor med annat etniskt ursprung än svenskt eller icke-svenska miljöer eller företeelser	Totalt antal bilder	Andelen bilder som skildrar människor med annat etniskt ursprung än svenskt eller icke-svenska miljöer eller företeelser, uttryckt i procent av det totala antalet bilder
<i>Mitt i mål</i>	14	136	10,3 %
<i>Nya Mål 3</i>	5	69	7,2 %
<i>Språknyckeln D</i>	6	51	11,8 %

Som bilder har räknats foton och teckningar som skildrar människor, djur, föremål och miljöer, alltså inte tabeller, diagram, mönster eller mycket diffusa bakgrundsbilder. Om samma bild återfinns som illustration på flera sidor i ett kapitel har den räknats endast en gång. Exempel på motiv som räknats till kategorin icke-svenska miljöer eller

företeelser är bilden på ett slagfält i Italien på sidan 196 i *Mitt i mål*. Endast två bilder av den typen hittades i själva verket i läromedlen, båda i *Mitt i mål*. Resterande bilder som redovisas ovan är bilder på människor.

4.3 Sammanfattning av resultatet

I 3-4 (mindre än 3%) av uppgifterna i varje läromedel uppmanas inlärarna att använda sitt modersmål. Uppgifterna handlar i huvudsak om att översätta svenska ord och meningar till modersmålet.

Den homogena bild av Sverige som läromedlen generellt ger uttryck för nyanseras till viss del i *Mitt i mål*, som innehåller material av ett par invandrarförfattare och bilder på människor med olika etniskt ursprung. Ungefär 7-12% av bilderna i de undersökta läromedlen föreställer människor med annat etniskt ursprung än svenskt eller miljöer som inte betraktas som traditionellt svenska. *Nya Mål 3* har det mest homogena bildmaterialet medan *Språknyckeln Ds* bildmaterial speglar störst heterogenitet.

I huvudsak befästs stereotypa bilder av ”vi” (svenskar) och ”de andra” (läromedlens målgrupp) och inläraren får läsa texter och svara på frågor som i stor utsträckning behandlar ämnen som barnuppfostran, svenska mattraditioner, arbetsfördelningen i hemmet, jobbsökande och allemansrätten. Den svenska diskursen ska sedan jämföras med förhållanden i inlärarens hemland. *Mitt i mål* har det ojämförligt största inslaget av uppgifter där inlärarens flerkulturella erfarenheter efterfrågas (cirka 15% av bokens totala antal uppgifter) medan de två andra läromedlen har drygt hälften så stor andel sådana uppgifter.

5 Diskussion

I detta kapitel diskuteras studiens resultat i förhållande till syftet och den teoretiska bakgrunden. Avslutningsvis ges förslag på framtida forskning.

5.1 Inlärarnas modersmål i läromedlen

Eftersom det bara finns ett fåtal övningsuppgifter i läromedlen som explicit uppmanar inlärarna att använda sitt modersmål kommer inte den forskning som visar på modersmålet som en resurs vid tillägnet av ett nytt språk till uttryck i dem. Lindberg (2002) och Garcia (2009) är två av de forskare som menar att alla de språk människor

lär sig påverkar och berikar varandra. Detta sker naturligtvis oavsett om inlärarna uppmanas att använda dem tillsammans och låta dem påverka varandra eller inte. Svensson (2015) pekar emellertid på betydelsen av en positiv attityd till allas språk i en elevgrupp, och i det avseendet borde även läromedlen kunna fylla en funktion genom att uppmuntra inlärarna att involvera alla sina språkliga resurser i lärprocessen. I själva verket tycks det vara upp till varje lärare att avgöra om modersmålet, och andra språk, ska tillvaratas som det verktyg i inläringen som Cummins (2007), Elmeroth (2008) och Axelsson (2013) med flera menar att de kan vara.

Det fåtal övningar i *Mitt i mål* och *Språknyckeln D* som innebär att inläraren ska översätta ord, meningar och uttryck till modersmålet kan antas vara avsedda att underlätta inläringen och fördjupa förståelsen för begreppens innebörd. Övriga uppgifter syftar antagligen till att engagera inläraren genom att involvera modersmålet. Det är en aspekt som bland annat Svensson (2015) har fört fram som betydelsefull.

De undersökta läromedlen har ett omfattande stoff av bland annat grammatik, kulturhistoria, skönlitteratur och samhällskunskap. Uppgifterna som är knutna till stoffet uppmanar inte inlärarna att använda sitt modersmål, trots att forskning visar att användning av modersmålet utvecklar såväl inlärares begreppsförståelse som deras undervisningsrelaterade språkbruk (Elmeroth 2008; Svensson 2015). Det finns inte heller något i läromedlen som uttrycker ett positivt förhållningssätt till en pedagogik inspirerad av translanguaging och med möjlighet för inlärarna att lösa uppgifter med hjälp av alla sina språk och språkliga uttryck.

Det är svårt att tro att läromedelsförfattarna skulle vara omedvetna om de forskningsresultat som presenteras i bakgrunden till denna studie. I *Språknyckeln D* finns till exempel två korta texter som antyder författarnas medvetenhet om modersmålets identitetsstärkande betydelse och därmed ligger i linje med Cummins (2007) och Axelsson (2013). Den ena texten har rubriken ”En språkbegåvning” och beskriver en man som trots att han behärskar en rad olika språk ändå drömmer på sitt modersmål (se 4.1.3). Texten står ensam utan vare sig följdfrågor eller diskussionsförslag. Den får därför förmodas fungera just som ett exempel på en språkbegåvad person och inte som underlag till ett problematiserande resonemang. Den andra lyder: ”På ditt eget språk kan du säga vad du vill, på ett främmande språk bara det du kan” (s. 138). I *Språknyckeln D* finns också utrymme för en fördjupad diskussion om modersmålsanvändning (se 4.1.3). Andra orsaker än omedvetenhet ligger förmodligen bakom läroböckernas osynliggörande av inlärares modersmål. Heterogena

undervisningsgrupper som består av inlärare med ett flertal olika modersmål kan naturligtvis upplevas som en försvårande omständighet. Likaså det faktum att lärarna inte kan förstå det inlärarna skriver eller säger på sina modersmål. Läromedelsförfattarnas förhållningssätt överlåter till lärarna själva att ta ställning till när modersmålet är lämpligt och funktionellt i undervisningskontexten. Ett läromedel som inte utmanar eller försöker styra lärarna på denna punkt har antagligen en större marknad än andra.

5.2 Inlärarnas flerkulturella erfarenheter i läromedlen

Kursplanen för sfi innehåller, som nämntes i kapitel 1, ett stycke om främjandet av elevernas interkulturella kompetens. De studerade läromedlen uppfyller detta syfte med sfi-undervisningen såtillvida att de innehåller uppgifter som efterfrågar inlärarnas kulturella bakgrunder. *Mitt i mål* är det nyaste läromedlet som ingår i undersökningen, utgivet 2014, och andelen uppgifter som efterfrågar inlärarnas flerkulturella erfarenheter är otvetydigt störst i detta läromedel. Möjligen tyder det på att 2000-talets forskningsresultat delvis börjar få genomslag i nyare läromedel. I *Nya Mål 3* betonas samtalet om kulturella skillnader och likheter redan i förordet. Läromedelsförfattarnas ”vi” presenterar där som sin uppgift att förmedla svensk kultur, som inlärarna, ”de”, ska jämföra med sin egen. Med detta påpekande menar sig kanske författarna en gång för alla ha klargjort att inlärarnas erfarenheter ska efterfrågas.

I alla de tre undersökta läroböckerna är ett ”vi och de-perspektiv” tydligt. Därmed ligger resultatet i linje med Carlsons (2006) och Mattlars (2008) studier. Det är framförallt de frekventa jämförelserna mellan inlärarnas hemländer och Sverige som bidrar till ”vi och de-perspektivet”. Men det finns också mer explicita exempel på hur ”vi” och ”de” manifesteras. I avsnitten ”Tal utan ord” och ”Lagom är bäst” i *Nya Mål 3* beskrivs svensken med ett antal ”nyckelord” och som mycket olik araben i sitt sätt att hålla avstånd och använda ett reserverat kroppspråk. Ett ämne som behandlas utifrån samma perspektiv är barnuppfostran. Frågan i *Språknyckeln D* ”Finns det tillfällen när det kan vara rätt att slå ett barn” tyder i sitt sammanhang på att inlärarna eventuellt misstänks hysa åsikten att det kan vara befogat att slå ett barn, medan ”vi i Sverige” har insett att det är förkastligt och skrivit in förbud mot barnaga i lagen. Ett annat ämne som behandlas på ungefär samma sätt är religion. Inlärarna uppmuntras inte att diskutera livsfrågor och religiös tillhörighet och svenskar framstår som rationella och sekulariserade. I *Mitt i mål* frågas inlärarna om de blivit spådda någon gång. Frågan

skulle kunna tolkas som att det är just läromedlets målgrupp som möjligen än i vår rationella tid kan tänkas ägna sig åt sådan vidskepelse. Å andra sidan är en annan möjlig tolkning att läromedelsförfattarna vill visa öppenhet inför en inte helt rationell livsinställning. Jämställdhet mellan män och kvinnor får utrymme i två av läromedlen (undantaget är *Mitt i mål*). I *Språknyckeln D* sker det framförallt i texten om invandraren Tony (se 4.1.2), där inlärarna får frågan om Tonys kvinnoyn är gångbar i Sverige. Men det är också i *Språknyckeln Ds* behandling av ämnet jämställdhet man finner ett av få ställen där svenska nutida förhållanden problematiseras. Ett par kortare texter visar att det är långt kvar innan det råder jämlika löneförhållanden mellan män och kvinnor i Sverige, och detta uppmanas inlärarna att diskutera. I *Nya Mål 3* konstateras att ”Numera är det vanligt att också papporna lämnar och hämtar barnen på dagis”. Med utgångspunkt i utdraget ur Marklunds *Sprängaren* uppmanas inlärarna att bland annat redovisa sin syn på kvinnliga chefer och kvinnor som svär. Det är svårt att bortse från det normativa i hur jämställdhet framställs i läroböckerna.

Resultatet av föreliggande studie visar alltså att de interkulturella erfarenheter som framförallt efterfrågas är dem som handlar om generella förhållanden i inlärnarnas hemländer. På så sätt betonas skillnader mellan länder på bekostnad av sådant som är nationsöverskridande och förenar människor och av sådant som kan skilja människor med samma nationalitet åt. Denna typ av uppgifter relaterar också i förhållandevis liten utsträckning till inlärnarnas personliga erfarenheter. Därmed går inlärarna till viss del miste om möjligheten att bekräftas i sin identitet, något som såväl Axelsson (2013) som Elmeroth (2008) menar är av betydelse för framgångsrik inläring. Två av övningsuppgifterna i *Språknyckeln D* skiljer sig i detta avseende genom sin utformning från andra uppgifter i de tre läromedlen. I de uppgifterna ska inläraren berätta om sitt och sina barns namn och skriva ett barndomsminne. I *Mitt i mål* finns intervjun om inlärarens barndoms skolgång, där de personliga erfarenheter står i centrum istället för allmänna förhållanden i hemlandet. En betydelsefull aspekt i detta sammanhang är att generaliseringar är ofrånkomliga när grupper av människor ska beskrivas. Därför är det självklart att läromedelsförfattare som ser som sin uppgift att beskriva Sverige och svenskar använder schabloner och generaliseringar.

Tendensen i de undersökta läromedlen är att ett homogent Sverige presenteras för en målgrupp som förväntas tillägna sig innehållet och lära sig hur ”vi” gör här, alltså ett slags assimileringstanke. Eftersom inlärnarnas egna erfarenheter inte får en framträdande plats sänder läromedlen signalen att oavsett bakgrund börjar man om när man kommer

till Sverige. Med det perspektivet blir det officiella Sveriges bejakande attityd till en mångkulturell samhällsmodell svår att skönja. Men det ligger nära till hands att tolka de assimilerande tendenserna som ett uttryck för en ambition att ge inlärarna verktyg att leva i Sverige på samma villkor som alla andra. Genom att bete sig så svensknormativt som möjligt och anamma en svensk majoritetsdiskurs skulle man i så fall förutsättas ha större möjligheter att lyckas exempelvis socialt och i arbetslivet. Det förhållandevis stora inslag av texter och övningsuppgifter i två av de studerade läromedlen som handlar om arbeten i Sverige och om hur man söker jobb syftar säkerligen till att underlätta för inlärarna att konkurrera på svensk arbetsmarknad.

Såväl *Nya Mål 3* som *Språknyckeln D* innehåller en stor mängd tabeller och diagram som ska avläsas. Antingen är det ett utslag av att inlärarna förmodas behöva träna på det eller av att läromedelsförfattarna menar att det är ett enkelt och åskådligt sätt att beskriva Sverige på, möjligen både och. Men i kombination med den mycket basala information som läromedelstexterna tillhandahåller i till exempel hälsofrågor ger det intrycket att läromedelsförfattarna inte har särskilt höga förväntningar på målgruppen. Möjligen kan en av förklaringarna till det förenklade innehållet i texterna vara att inlärarnas språkkunskaper inte antas vara tillräckliga för att de ska kunna tillgodogöra sig ett mer komplicerat innehåll. Ett mer komplext innehåll skulle med andra ord kräva ett för målgruppen alltför komplext språk. Drar man den slutsatsen inser man samtidigt den avgörande roll modernmålet skulle kunna spela för att låta inlärarna möta ett innehåll på en utmanande kognitiv nivå. En annan förklaring till den basala nivån på texter och uppgifter kan vara att inlärargrupperna är mycket heterogena. Högutbildade och lågutbildade människor undervisas tillsammans. För att försäkra sig om att inlärarna har möjlighet att förstå innehållet föredrar läromedelsförfattarna i så fall att utgå ifrån dem med lägst utbildningsnivå.

I *Nya Mål 3* och *Mitt i mål* uppmanas inlärarna att reflektera över språkinläring som process. I *Nya Mål 3* sker det under rubriken "Fundera och diskutera". I många av dessa uppgifter finns färdiga svarsalternativ att välja bland och de får därmed inte den problematiserande funktion de kunde haft med mer öppna frågeställningar. I en av uppgifterna ställs frågan om vilken metod som är den bästa när man lär sig ett nytt språk. Frågan ställs i direkt anslutning till berättelsen om hur Selma Lagerlöf lär sig franska med hjälp av illustrationerna i en fransk sagobok. Det är sannolikt att inlärarnas svar påverkas av berättelsens innehåll. Med andra utgångspunkter hade frågan antagligen fått andra svar. I *Mitt i mål* hittar man liknande avsnitt under rubriken "Ett

nytt språk”. Här har texter och uppgifter en mer öppen karaktär och inbjuder ofta till diskussion. Även om ett helt kapitel ägnas åt ”Språk och inläring” i *Språknyckeln D* är det bara den tidigare presenterade uppgiften i kapitel 6 (se 4.1.3) som öppnar för en problematiserande diskussion om modersmålsanvändning.

5.3 Avslutning

Aktuell forskning av Cummins (2007), Elmeroth (2008), Axelsson (2013) med flera visar hur modersmålsanvändning och en trygg flerkulturell identitet som kommer till användning är ovärderliga tillgångar vid tillägnet av ett nytt språk. Axelsson (2013) och Elmeroth (2008) menar dessutom att om läromedlens målgrupp ska ges möjlighet att påverka sitt framtida liv i Sverige och utmana etablerade diskurser och maktförhållanden behövs en transformerande pedagogik där elevernas modersmål och kulturella bakgrund inte bara efterfrågas utan även bekräftas. Det tre undersökta läromedlen är i förhållandevis liten utsträckning utformade i enlighet med sådan forskning. Anledningen till detta skulle kunna vara att författarna inte är insatta i forskningen, men det finns även andra möjliga orsaker, som till exempel att författarna är osäkra på de undervisande lärarnas inställning till inlärnarnas användning av modersmål på deras lektioner. Här kan det vara på sin plats att betona att det i praktiken är läraren som har makt över undervisningssituationen och hur läromedlen används. Det är mycket möjligt att läroboksförfattarna förutsätter att lärare involverar inlärnarnas modersmål och andra relevanta kompetenser, utan att det måste göras explicit i läromedlen. Samtidigt påpekar Kowal (2012) och Mattlar (2008) att läromedel har en stark ställning inom sfi-undervisningen och att många lärare lägger upp sin undervisning utifrån dem. Därmed borde ett mer uppmuntrande förhållningssätt till inlärnarnas bakgrunder i läromedlen kunna bidra till att de i högre grad synliggörs och tillvaratas som resurser i undervisningskontexten.

Ransgart (2005) och Carlson (2013) betonar att läromedel både är attitydskapare och bidrar till att etablerade maktstrukturer upprätthålls. Det Sverige som skildras i texter, bilder och övningsuppgifter i de undersökta läromedlen är i hög utsträckning homogent. Även om det finns inslag av till exempel bilder på människor av annan etnicitet än svensk presenteras inga alternativ till en svensknormativ livsstil. De framgångsrika personer som presenteras är, med några enstaka undantag, födda i Sverige. Intrycket är att för att lyckas och få inflytande i Sverige bör man ta till sig de attityder och inordna sig i de mönster som presenteras i läroböckerna.

5.4 Fortsatt forskning

Även om läroböcker sannolikt kommer spela allt mindre roll i framtida undervisningskontexter finns det inget som tyder på att läromedlen i stort är på väg att spela ut sin roll. Ett mycket stort antal nya lärare måste inom en snar framtid rekryteras till sfi-undervisningen och för många av dessa lärare kommer läromedel av olika slag fungera som utgångspunkt, stöd och inspiration. Lärarna behöver följaktligen läromedel av hög kvalitet, utformade i enlighet med modern forskning. Därför är det viktigt att forskning bedrivs om hur ändamålsenliga läromedel av hög kvalitet, som tillvaratar målgruppens resurser, utformas.

Referenser

- Abrahamsson, Niclas (2014). *Andraspråksinläring*. Lund: Studentlitteratur.
- Axelsson, Monica (2013). Flerspråkighet och lärande. I Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. 547-577.
- Carlson, Marie (2006). Bilden av Sverige och ”det svenska” i SFI-läromedel – SFI-läromedel som diskursiva tidsdokument. I *Rapporter om Svenska som Andraspråk (ROSA)* 8. Göteborgs universitet. 91-114.
- Carlson, Marie (2013). Sfi och sfi-läromedel i tid och rum – föreställningar, politik och och tidsanda. I Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.). *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. 817-856.
- Cummins, Jim (2007). *Rethinking Monolingual Instructional Strategies in Multilingual Classrooms*. Canadian Journal of Applied Linguistics, 10 (i). 221-240.
- Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Elmeroth, Elisabeth (2008). *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- García, Ofelia (2009).
[Education, multilingualism and translanguaging in the 21st century](#)
I *Multilingual Education for Social Justice: Globalising the local*.
Ajit Mohanty, Minati Panda, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas (red.). New Delhi: Orient Blackswan. 128-145.
- Hansson Ström, Eva & Uddling, Jenny (2014). *Mitt i mål – textbok*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Kowal, Iwona (2012). Svenska utifrån – Sverige inifrån? Lärobok som kunskapsförmedlare och attitydskapare. I Rosén, Christina, Simfors, Per & Sundberg, Anna-Kari (red.). *Språk i undervisning*. Rapport från ASLA:s vårsymposium i Linköping 11-12 maj 2012. 61-71.
- Kursplan för utbildning i svenska för invandrare* (2012). Stockholm: Skolverket.
- Lennartsson-Hokkanen, Ingrid & Odin, Ragnhild (2006). *Språknyckeln D – för senare delen av Sfi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Inger (2002). Myter om tvåspråkighet. I *Språkvård*. Nr 4 2002. Svenska språknämnden. 22-28.
- Magnusson Eliaso, Josefina (2010). Språk som ingång till gemenskap. I Musk, Nigel & Wedin, Åsa (red.). *Flerspråkighet, identitet och lärande*. Lund: Studentlitteratur. 79-94.
- Mattlar, Jörgen (2008). *Skolbokspropaganda? En ideologianalys av läroböcker i svenska som andraspråk (1995-2005)*. Uppsala universitet.
- Migrationsinfo.se. Hämtad 2015-12-14 från <http://www.migrationsinfo.se/arbetsmarknad/utbildning-och-matchning/sprakkunskaper/>
- Ransgart, Martin (2005). Läsvärda läroböcker kräver helhetsgrepp. I Josephson, Olle (red.). *Textvård – att läsa, skriva och bedöma texter*. Svenska språknämnden. 60-72
- Risérus, Harriet, Sandahl, Åke & Stjärnlöf, Sune (2001). *Nya Mål 3*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Stridsman, Sara (2014). Åtta av tio lärare hinner inte granska läromedel. I *Skolvärlden*. november 2014. Lärarnas riksförbund. Hämtad 2015-11-03 från: <http://skolvarlden.se/artiklar/atta-av-tio-larare-hinner-inte-granska-laromedel>

Svensson, Gudrun (2015). Translanguaging – att använda flerspråkighet i undervisningen. I *Svenskläraren*, nr.3 2015. 24-26.